

Mapambano ya Umma na Maendeleo ya Jamii Masimulizi ya Wazalishaji, Wawekezaji, Wafadhili, Wasomi na Wana NGOS¹

Profesa Issa Shivji
Chuo Kikuu cha Dar es Salaam
ishivji@cats-net.com

Maelezo binafsi

Katika enzi hizi za utandawazi, soko huria na siasa za ushindani, tunaambiwa, maendeleo maana yake ni kuendeleza uchumi sio umma. Kigezo cha maendeleo ni ukuaji wa uchumi, upanuzi wa barabara, ujenzi wa nyumba za kifahari, umilikaji wa magari ya anasa, ongezeko la supermarkets. Msingi wa maendeleo ni mtaji na mwenye mtaji, yaani mwekezaji, ndio msukumo au gurudumu la maendeleo. Katika msamiati huo wa maendeleo nafasi ya umma ni ya wamaskini ambao hutegemea wafadhili.

Lakini mimi sio mtaalam wa msamiati huo wa kisasa. Kwa hivyo nitawaachia hao wataalam wa utandawazi waeleze dhana hizo za uwekezaji na umaskini.. Kwa upande wangu, mimi bado ni mfuasi wa ile lugha iliyokuwa inatambua umma kam ni umma wa wakulima, na wafugaji na wafanyakazi yaani wazalishaji. Uchumi sio kitu bali ni sura mojawapo ya mahusiano ya kijamii. Msukumo na gurudumu la maendeleo ya jamii sio mtaji au mwenye mtaji bali ni mapambano ya kijamii, mapambano kati ya wazalishaji na wanyonyaji, kati ya watawala na watawaliwa, kati ya wakandamizaji na wakandamizwa, kati ya wababe na wanyoge.

Umma huo wa wakulima na wafanyakazi sio wamaskini au omba-omba wakisubiri fadhila za NGOs na Lions na Rotarians, bali ni wapiganaji na wakombozi wa jamii yao, ya nchi yao na taifa lao. Na hilo sio dhamira zangu binafsi au ndoto za itikadi za kaale bali ni ukweli wa kihistoria ambao umedhihirishwa na unaendelea kudhihirishwa bila kujali itikadi za kibwanyenye. Mimi siko tayari kugeuza wajenzi wa historia na wasanii wa ukombozi kuwa wamaskini wala siko tayari kutumia utaalum na usomi wangu kuwa dhalilisha wazee wangu na mama zangu na kaka na dada zangu kuwa wamaskini na mimi niwe consultant wa kupunguza au kuondoa umaskini. Nikoradhi kuwa mwanafunzi wa maendeleo na mapambano!

Tukipenda tusipende, tukitaka tusitake, wan'yonge ndio wakombozi. Wazalishaji wameendelea na wanaendelea kulinda utu na heshima zao na kupambana ili kuboresha hadhi yao na maisha yao, bila kujua msamiati wa 'haki za binadamu'; bila kuhsirikiki katika siasa za ushindani na bila kujali ufadhila wa NGOs, Hakuna jamii yoyote duniani

---

¹ Mada kwaajili ya "Kongamano juu ya Harakati za Wanyonge Dhidi ya Michakato ya Sera za Ufukarishaji", lililoandaliwa na Taasisi ya Utafiti na Utetezi wa Haki za Ardhi (HAKIARDHI), na kufanyika tarehe 12 hadi tarehe 13 Mei 2005, katika ukumbi Baraza la Maaskofu Katoliki (TEC), Kurasini, Dar es Salaam.

ambayo inaweza kujiendeleza katika uhuru kwa kutegemea wafadhili na wawekezaji. Uwekezaji ni matokeo ya uzalishaji na sio kinyume chake. Mwenyezi mungu hakuunda jamii yenye matabaka mawili, tabaka la wawekezaji wenye mtaji na tabaka la wavujajasho bila mtaji. Kwani mtaji huo umetoka wapi kama sio matokeo ya uzalishaji ambao huendelezwa na wavujajasho?

Ni mfumo wa unyonyaji uliojengeka kihsitoria ambao hufanya wazalishaji wasiwe walimbikizaji wa mtaji na wasio wazalishaji ndio huwezesha kulimbikaza mtaji. Sio nia yangu leo hii kuzungumzia nadharia au historia ya mifumo ya unyonyaji. Nachotaka ni kusisitiza tu, bila aibu wala bila kusita, kwamba katika historia ya binadamu na historia ya nchi yetu wazalishaji wenyewe ndio wameendeleza na wanaendeleza mapambano ya ukombozi. Nitagusia mifano michache tu.

Mapambano ya Hanang

Mnamo miaka ya 70, wakazi wa Hanang ambao hujulikana kwa jina la Barabaig, ingawa wao wenyewe hujiita Wadatoga, walijikuta katika Operesheni Barabaig. Lengo la Operesheni hiyo ilikuwa kuwakusanya Wabarabaig katika vijiji. Kijiji kimojawapo ambacho kilikuwa kijiji cha asili na baadaye kikaandikwa rasmi chini ya Sheria ya Uandikishaji wa Vijiji ya mwaka 1975 kilikuwa kijiji cha Mulbadaw.

Mulbadaw imeingia katika historia ya mapambano ya umma wa Tanzania.

Mwishoni mwa miaka ya 70, ardhi ya Mulbadaw ikavamiwa na NAFCO, Shirika la “umma” au kwa usahihi zaidi tunaweza tukalita shirika la serikali. Hizi zilikuwa enzi za mashirika ya serikali. NAFCO ilikuwa shirika mojawapo na ilikuwa inasimamia mradi wa ngano kwa msaada wa serikali ya Canada kupitia CIDA.

Basi mradi wa ngano ukabuniwa. NAFCO ikapewa maelfu ya ekari ya ardhi bila kujali haki za wenyeji. Mamenja wa NAFCO walitokea sehemu nyingine za nchi na wala hawakuwa na chembe ya uchungu kuhusu hali ya wenyeji. Nyumba za wanavijiji vikachomwa, mazao yao yakafukiwa chini ya ardhi na matrekta za NAFCO, mifugo yao ikasambaratishwa, vijana wao wakabuniwa kesi za jinai na kushtakiwa mahakamani, utu wao ukadhalalishwa na mapolisi na ma-FFU, nyumba zao zikapekuliwa kana kwamba za wahalifu. Kuteswa waliteswa, kudhalalishwa walidhalalishwa, lakini umma wa Kibarabaig haukusalimu amri. Wakapambana, kwa mbinu mbalimblai, kwa njia mbalimbali, na chini ya uongozi wao wa rika na umri mbalimbali.

Siku hizi Hanang ni kituo kimojawapo cha mashirika yasiyo ya serikali. MaNGOs za haki za binadamu hutua katika Hanang kuwafundisha na kuwaelimisha “wamaskini” kuhusu haki zao na demokrasia ya vyama vingi na maarifa ya kupunguza umaskini, na ustaarabu na uswa wa kijinsia na mfumo mpya wa umilikaji ardhi, na mambo mengine. Ilimradi kuna hela za wafadhili, sisi wakereketwa wa NGOs hatuchoki! Hayo yote inatufanya tujigambe bila hata kuwa na chembe ya hekima au uzoefu wa umma wenyewe. Ukweli ni kwamba Wabarabaig wana historia ndefu tu ya mapambano dhidi ya dhulma and ukandamizwaji na uporaji wa ardhi na rasilimali zao.

Mnamo mwishoni wa miaka ya 70, Mimi nikawa na bahati ya kukutana na kiongozi wao mojawapo, Mzee Duncan. Mzee Duncan alikuwa anahudhuria masomo ya viongozi katika Chuo cha Chama, Kivukoni. Wakati ule Mzee Duncan alikuwa mkereketwa wa Chama. Ninafurahi kwamba Mzee Duncan anaendelea na mapambano na leo hii yeye kama mwanachama wa HAKIARDHI yupo miongoni mwetu.

Nimesema umma wa Barabaig na viongozi wao walitumia njia mbalimbili za mapambano. Wakaenda katika ofisi za Chama na serikali katika ngazi za tarafa na wilaya, mkoa na taifa. Wakaandika barua za malalamiko kwa Mkuu wa Mkoa na Waziri Mkuu na hatimaye kwa Mwalimu Nyerere mwenyewe. Viongozi wa serikali katika ngazi za wilaya na mkoa na mameneja wa NAFCO kutokana na maslahi yao binafsi, wakawatesa na kuwasumbua viongozi. Mzee Duncan mwenyewe akasumbuliwa kupita kiasi. Walimu wa shule za msingi ambao walikuwa wanatetea umma wao wakahamishwa na kupewa onyo kali. Wengine wakapoteza ajira zao.

Hatimaye, kijiji cha Mulbadaw na wakazi wengine 66 wakafunguwa kesi Mahakama Kuu dhidi ya NAFCO. Hatua ya kwanza wakashinda lakini NAFCO ikakata rufaa katika Mahakama ya Rufaa. Mahakama ya Rufaa, katika uamuzi ambao ulitegemea mno vigezo vya kiufundi ukatoa ushindi kwa NAFCO. Lakini huo haukuwa mwisho. Umma wa Barabaig wameendelea na mapambano yao.

Mnamo 1986-87, msomi mwenzangu Dk. Tenga na mimi tukaenda Hanang kufanya utafiti. Nia yetu haikuwa tu kujiendeleza kisomi bali ni kutoa mchango wetu angalau mdogo katika kutangaza mapambano ya wakulima na wafugaji wa Barabaig dhidi ya dhulumu na uporaji wa ardhi yao na vyombo vya dola na tabaka-tawala. Makala yetu ikachapishwa katika *Africa Events*. Sisi wasomi labda timechoka au tumeingia katika ubia na wadau wengine au tumeshikwa na bumbuazi la msamiati mpya. Lakini mapambano ya umma unaendelea.

Hivi sasa NAFCO iko katika pilka pilka za kubinafsishwa. Kilio cha umma wa Barabaig ni kwamba warudishiwe ardhi yao amabo ilichukuliwa kutoka kwao bila mashauriano. Ni haki yao. Lakini katika enzi hizi za ubinafsishaji, madai kama haya, ingawa ni ya haki kabisa, haiingii akilini mwa watawala wachwara. Je, wanaohubiri haki za binadamu wanafanya nini kuhusu madai ya umma?

Maasai wa Ngorongoro

Mnamo mwaka wa 90, mwenzangu mwansheria Dk. Kapinga na mimi tulifanya utafiti kuhusu haki za Wamaasai washio katika hifadhi ya Ngorongoro. Hifadhi ya Ngorongoro inajulikana duniani nzima na inavutia kubwa kwa watalii. Mamlaka ya Ngorongoro ambayo ni chombo cha serikali yanakusanya mamilioni ya dola kila mwaka; ni tajiri sana lakini wakazi wa Ngorongoro ni wamaskini wakitupa.

Katika utafiti wetu tumekuta kwamba mapambano ya Wamaasai yamekuwa ya muda mrefu tangia wakati wa ukoloni. Wamaasai waishio katika eneo la hifadhi ya Ngorongoro walihamishwa kutoka Serengeti na serikali ya ukoloni isipokuwa waliahadiwa na gavana

kwamba wangeruhusiwa kuendelea kufuga na kwamba kamwe hawatahamishwa kutoka eneo hilo. Tangu enzi zile mpaka leo Wamaasai wameishi katika hifadhi kwa wasiwasi kwa sababu mamlaka mbalimbali yamekuwa na dhamira ya kufanya Ngorongoro iwe hifadhi tu bila shughuli za kilimo na ufugaji. Kilimo kimepigwa marufuku na ndio jambo mojawapo la kusababisha njaa

Utafiti wetu ulionyesha kwamba Mamlaka ya Ngorongoro ina madaraka makubwa ambayo ni sawa na madaraka ya kiserikali. Mamlaka ina madaraka ya kutunga sheria, kutenda and kuhukumu. Hata hivyo wakazi wa Ngorongoro hawana uwakilishi wa maana katika mamlaka kwa sababu wajumbe wa mamlaka huteuliwa na Serikali na sio viongozi wa kuchaguliwa.

Inajulikana kwamba Mamlaka ya Ngorongoro, ikiungwa mokono na serikali, ina nia ya kuwahamisha wakazi hao ili Ngorongoro iwe hifadhi halisi. Katika dhamira zao hizo Wamaasai wanasumbuliwa na haki zao za kuishi kama wananchi zinabanwa. Lakini wazee wa Kimaasai wakitumia busara zao na uongozi wa kijadi wameendelea kupambana.

Inajulikana kwamba katika enzi hizi za uwekezaji anaweza kutokea mwekezaji atakeya buni labda ubia na Mamlaka katika kunendesha hifadhi kwa ufanisi na faida kubwa, ambavyo ni vigezo vya maendeleo katika enzi hizi za soko huria. Ikitokea hivyo, wakazi wa Ngorongoro wanaweza wapakoteza makazi yao.

Je, wakareketwa wa NGOs wana mkakati gani kutoa mchango wao katika mapambano ya umma ya Ngorongoro?

Wana wa Rufiji wanusurika

Katika Rufiji wa Delta, mwekezaji kutoka Ireland, akabuni mradi wa kufuga kamba. Ardhi nzuri tu ya wana wa Rufiji ambao huishi kama wavuvi ulichukuliwa na serikali kwa ajili ya mradi huo. Warufuji wakafuata nyayo za babu zao kina Kinjiketile kupambana na uporaji wa ardhi yao. Wakisaidiwa na vijana wanasheria Wanarufiji wakafunguwa kesi mahakamani. Kabla ya kesi kusikilizwa, tuliweza kupata amri ya muda wakumzuia huyu mwekezaji asiendee na mradi wake.

Pamoja na kesi, Wanarufiji kupitia viongozi na mashirika yao, na kusaidiwa na HAKIARDHI, wakaendeleza mapambano katika magazeti na vyombo vingine vya habari. Hatimaye, mradi huo ukafa kwa sababu mwekezaji hakuweza kupata mkopo kutoka Ulaya ambao alikuwa anautegemea.

Hitimisho na Mwanzo

Kwa hiyo mapambano yanaendelea. Mapambano yanaendelea ingawa mazingira ya kisiasa na uchumi yamebadilika. Ukombozi umekuw mageuzi; wakulima na wafanyakazi wamekuwa wamaskini; wanyoyaji wamebatizwa jina jipya la wawekezaji; ubeberu unaheshimika kwa jina la utandawazi; mtaji, na sio jasho, ni msingi wa maendeleo.

Watafiti na wasomi tumegeuka kuwa wabia, au makuadi wa wafadhili; wanasiasa wamekuwa wachuuzi wa rasilimali ya nchi.

Sisi wasomi na wakereketwa hatuna budi kujifunza kutokana na mapambano ya wananchi wenyewe. Jukumu letu ni kuyatangaza mapambano hayo; kuyasaidia kwa utafiti na usomi kubuni njia na mbinu mbalimbali za mapambano; kuelewa na kueleweshwa nadharia na historia ya mapambano na kubuni mfumo na taratibu mbadala za kujenga uchumi na jamii ambayo itakayokidhi matakwa na maslahi ya wazalishaji.